

Den besværlige ytringsfriheten – og Grunnloven

17. juni 2020 06:00 av **Odd Gunnar Skagestad**

Aftenpostens lederartikkel 19. februar 2020 ble innledet med følgende bastante erklæring:

“Ytringsfrihetskommisjonen som ble ledet av professor Francis Sejersted, leverte i 1999 en av de beste offentlige utredninger noensinne. Den er så grundig og fremtidsrettet at man kan lure på behovet for en ny”.

Dette var et oppsiktsvekkende skussmål. Kommisjonens mandat var, som man vil minnes, å forberede en endring av Grunnloven – et oppdrag basert på et svakt begrunnet behov. Når utgangspunktet er som galest, blir resultatet undertiden originalest – eller stundom endog katastrofalt. Kommisjonens arbeid resulterte i grunnlovsrevisjonen av 2005, i særdeleshet endringene i § 100 (“Ytringsfrihetsparagrafen”). Denne hadde inntil 2005 en relativt grei, oversiktlig og noenlunde forståelig ordlyd:

“Trykkefrihed bør finne sted. Ingen kan straffes for noget Skrift af hvad indhold det end maatte være, som han har ladet trykke eller udgive, men mindre han forsætlig og aabenbare har enten selv viist, eller tilskyndet andre til, Ulydighed mod Lovene, Ringeagt mod Religionen, Sædelighed eller de konstitutionelle Magter, Modstand mod disses Befalinger, eller fremført falske eller ærekrænkende Beskyldninger mod Nogen. Frimodige Ytringer, om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte”.

Man skulle tro at dette var en bestemmelse som det fortsatt var mulig for det norske folk å leve med, men på tampen av det 20. århundre viste det seg at våre øvrigheter mente noe annet. Kan hende hadde man sett seg lei på at folk ytret seg i tide og utide, særlig om statsstyrelsen, men stundom også om andre gjenstander. Iallfall tok staten affære og nedsatte en *Ytringsfrihetskommisjon* for å få skikk på disse utvekslene.

Ytringsfrihetskommisjonens mandat var å forberede en endring av Grunnloven. Kommisjonen gikk grundig til verks, og dens innstilling (NOU 1999:27) ble lagt til grunn for den påfølgende politiske behandling – en prosess som resulterte i at

Stortinget i 2004 foretok en gjennomgripende endring av Grunnlovens § 100 (“Ytringsfrihetsparagrafen”).

I tillegg til de opprinnelige formuleringene – som nå fremstod i ny form, radbruket til henimot det ugjenkjennelige – ble paragrafen utvidet med en rekke nye elementer, slik at den totalt ble ca. tre ganger så lang som før. Etter et nytt grunlovsvedtak i 2014 om tekstens språkform og skriftbilde kom paragrafens nye tekst til å lyde som følger:

“Ytringsfrihet skal det være.

Ingen kan holdes rettslig ansvarlig for å ha meddelt eller mottatt opplysninger, ideer og budskap med mindre det lar seg forsvare holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelse i sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse. Det rettslige ansvar bør være foreskrevet i lov.

Frimodige ytringer om statsstyret og hvilken som helst annen gjenstand er tillatt for enhver. Det kan bare settes klart definerte grenser for denne rett der særlig tungtveiende hensyn gjør det forsvarlig holdt opp imot ytringsfrihetens begrunnelser.

Forhåndssensur og andre forebyggende forholdsregler kan ikke benyttes med mindre det er nødvendig for å beskytte barn og unge mot skadelig påvirkning fra levende bilder. Brevsensur kan ikke settes i verk utenfor anstalter.

Enhver har rett til innsyn i statens og kommunenes dokumenter og til å følge forhandlingene i rettsmøter og folkevalgte organer. Det kan i lov fastsettes begrensninger i denne rett ut fra hensyn til personvern og andre tungtveiende grunner.

Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale”.

Hvorfor denne radikale utvidelsen av en regel som såpass lenge hadde tjent sitt formål rimelig bra?

De mange nye og ordrike formuleringene har gjennomgående kvalifiserende karakter, hvor det punkt for punkt og i ulne vendinger (“særlig tungtveiende hensyn”) gir uttrykk for de *begrensninger* som våre lovgivere har ment at ytringsfriheten bør være undergitt – formodentlig for at den ikke skal komme helt ut av kontroll. Og når vi kommer til paragrafens siste ledd, ser vi at temaet ikke er ytringsfrihet i det hele tatt, men statens oppgaver. Her heter det altså at “Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for en åpen og opplyst offentlig samtale”. Dette lyder slett ikke bra: At det er en statlig oppgave å legge premissene og føringer for den offentlige meningsdannelse, er en konstruksjon som vi kjenner fra totalitære samfunn – stater utstyrt med særskilte “informasjonsdepartementer” o.l. for slike formål. Med andre ord, land som det ikke burde være naturlig å sammenligne seg med.

Da den nye § 100 var kommet på plass, feiret Aftenposten på lederplass (31. juli 2005) begivenheten med å kunngjøre at denne grunnlovsrevisjonen var blitt foretatt “med sikte på å styrke den enkeltes rett til å ytre seg fritt, uten frykt for represalier”. Ved gjennomlesning av den nye teksten – den gang som nå – sitter man snarere igjen med en beklemmende følelse av at den nye paragrafen ikke medførte noen styrkelse av ytringsfriheten, men tvert imot en svekkelse.

Til forskjell fra den forrige Ytringsfrihetskommisjonen skal den nye Kommisjonen ikke forberede noen endring av Grunnloven, men levere en “gjennomgang av ytringsfrihetens stilling i Norge”. Det er et mandat som det kan være nærliggende å sammenligne med den sagnomsuste, om enn ikke helt skjellsettende Verdikommisjonen. Forhåpentligvis vil den nye Kommisjonen ikke påføre oss mer skade enn denne.